

Jadranka Vejmelka
Zadar

Marijana Tomić
Zadar

Ivica Vigato
Zadar

PRIKAZ KNJIGE *BIBLIOGRAFIJA RADOVA O
OTOKU SILBI* AUTORA IVANA BOŠKOVIĆA I
HELENE NOVAK PENGE U IZDANJU NAKLADE
BOŠKOVIĆ

Bibliografija radova o otoku Silbi, autora Ivana Boškovića i Helene Novak Penge, vrijedan je doprinos poznavanju malih, izoliranih, slabo naseljenih, od kopna udaljenih, depopuliranih hrvatskih otoka. Značenje ove tiskane knjige još je veće uzme li se u obzir i činjenica da nijedan otok zadarskog otočja, pa čak ni veliki otoci poput Ugljana, Dugog otoka, Paga ili Pašmana, nema svoju bibliografiju, a posljednja bibliografija jednog dalmatinskog otoka objavljena je davne 1971. godine (Bibliografija otoka Brača Andre Jutronića).

Ovakve su publikacije veoma značajne u početku bilo kojih istraživanja, kad su nam potrebne prve informacije, prvi orijentiri, putokazi, kako bismo pronašli najpogodniju metodologiju istraživanja, da ne bismo tijekom istraživanja previše lutali. Dakako, pri tomu ne mislimo samo na znanstvenike već i na sve one koji žele doznati nešto više o pojedinim temama. Zato se ova tiskovina po svojoj važnosti može mjeriti s važnosti kapitalnih knjiga kada se proučavaju teme vezane uz zadarski kraj, kao što su: Biankijeva Bianchijeva knjiga *Zara cristiana*, kako bismo došli do prvih spoznaja o župama, crkvama, oltarima, bratovštinama... Kerin *Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije* za proučavanje glagoljaštva, Lišćev-

na Liščeva *Hrvatska dijalektologija* za istraživanje mjesnih govora ili Skračićeva i Skokova toponomastička monografija za proučavanje zadarske toponimije.

Listajući ovu monografiju od 152 stranice, naprosto se nameće pitanje kako to da jedan tako maleni otok ima toliko bibliografskih jedinica te zašto je toliko zanimljiv znanstvenicima (i ne samo znanstvenicima) različitih znanstvenih opredjeljenja.

Može se navesti barem tri razloga. Prvi je taj što se Silba nalazi na veoma važnom pomorskom putu od dalmatinskih gradova do Istre i Venecije. Poglavitito je taj put bio značajan u prošlosti, kada je prevladavao etapni način plovidbe. Također, kod Silbe se, između Premude i Ilovika, nalazi široki morski prolaz prema otvorenome moru (tako da i dandanas kraj Silbe prolaze veliki tankeri i kruzeri te ondje izlaze na otvoreno more – kako bi izbjegli gusto postavljene otoke Zadarskoga arhipelaga). Da je taj pomorski put bio značajan još u antici, dokaz su mnoge olupine brodova oko Silbe, koje istražuje podvodna arheologija i o kojima su napisani mnogi radovi. Drugi razlog povezan je s prvim. Naime, ne bi se dogodio razvoj brodarstva u 16., 17. i 18., donekle i u 19. stoljeću, da pokraj Silbe nisu prolazili mnogi brodovi. U jednom trenutku silbenki su brodovlasnici bili konkurentniji od brodovlasnika plemića, jer su silbenki paruni ujedno bili i kapetani, a posadu su činili članovi njihove rodbine. O tome koliko je bilo razvijeno silbenko brodarstvo, svjedoči podatak da su silbenki brodovi po ukupnoj snazi daleko nadmašivali sve druge brodare na zadarsko-šibenkom području zajedno. Najveći posao silbenkih pomoraca bio je prijevoz stoke u Veneciju; postoje podatci da je gotovo svakodnevno jedan silbenki brod iz dalmatinskih gradova plovio put Mletaka. Ekonomsko blagostanje povezano je s kulturom. Bogati pomorci grade kuće, crkve, kupuju umjetnine kod venecijanskih majstora baroka (Pittoni, Ridolfi, Liberi...) te nastaju mnogi radovi iz povijesti umjetnosti i graditeljstva. Ne treba posebno isticati da su pomorci ploveći morima upoznavali i druge krajeve, širili svoje vidike, bili u kontaktu s drugim kulturama, koje su ugrađivali u svoju silbensku. Na Silbu su dolazili stranci graditelji, kalafati, službenici... što je također pridonosilo razvoju kulture, pa otuda i interes mnogih stručnjaka za proučavanje silbenske materijalne i duhovne baštine.

Kad se već spominju knjige, usudili bismo se kazati da su silbenki pomorci bili i prenositelji pisane kulture. Naime, poznata je činjenica da su hrvatski pisci isprva tiskali knjige na domaćem terenu (u Kosinju, Senju, Rijeci...), a poslije najviše u Veneciji, gdje su svoja djela objavljivali Vrančić, Hektorović, Marulić, Divković, Bandulović, Glavinić, Bunić Vučić, Zoranić i mnogi drugi. Za to su zasigurno zaslužni i pomorci koji su svakodnevno plovili prema Veneciji, gdje je tiskarstvo bilo najrazvijenije u Europi. Nije bio nikakav problem ukrcati se s rukopisom na jedan od brodova koji su svakodnevno plovili prema Mlecima te se isto tako s tiskanim

knjigama vratiti. Smatramo, tj. sasvim je moguće da su i silbenški pomorci prenosili i rukopise i tiskane knjige, jer kako inače objasniti činjenicu da su u Mlecima dali tiskati kapitule za svoju madrikulu pod nazivom *Skula svetoga sakramenta*. Ta se tiskana madrikula spominje u više znanstvenih radova.

Treći razlog jest udaljenost otoka od kopna, što uvjetuje raznolikost i specifičnost flore i faune pa i postojanje nekih endemskih vrsta, primjerice endemske gušterice s Grebena. Ali udaljenost otoka od kopna uvjetuje i jezičnu zanimljivost, i to zbog čuvanja starina, tj. manjeg utjecaja štokavštine na čakavski silbenški idiom. Dat ću samo jedan kratak primjer. Ivan Milčetić je krajem 19. stoljeća posjetio Silbu te je u svom radu *Čakavština kvarnerskih otoka* zabilježio stari nastavak za instrumental jednine ženskoga roda na -ov od prajezičnog *ojo* (*mojov ženov*), a mislilo se da je taj nastavak nestao. Zato veliki Ivšić u jednom svojem poznatom radu spočitava Đuri Daničiću kako je tvrdio da tog nastavka nema, a eto Milčetić ga pronašao na Silbi. Ne treba posebno isticati da je ta jezična činjenica uz ostale starine bila uvrštena u mnoge znanstvene dijalektološke radove i monografije

Već smo prije istaknuli da otoke karakteriziraju izoliranost i prostorna ograničenost. Ta obilježja predstavljaju njihove nedostatke, ali ponekad i prednosti. Prostorna izoliranost, izdvojenost, daje im atribucije »različitosti«. To se jasno očituje u pojmu izoliranost, koji je etimološki povezan uz pojam otok (od latinskog *insula*, što znači otok). Čak se i oblik bolesti koja podrazumijeva tegobu duha ili opijenost otocima naziva insulomanijom. Otoci predstavljaju gotovo »laboratorijske« prostore za istraživanja pojedinih prostornih pojava, pa za brojne znanstvenike (mali) otoci predstavljaju prostor unutar kojeg se mogu promatrati, proučavati i analizirati različiti procesi i pojave. Uočljivo je to i u brojnim bibliografskim jedinicama koje se odnose na biometrijske i antropogenetske analize stanovništva Silbe. Isto tako, Silba je (bila) područje brojnih studija slučaja, primjerice o hidrološkim obilježjima i vodoopskrbi.

Cjelokupni hrvatski otočni prostor ima površinu od 3259 kilometara četvornih (što čini 5,7 % ukupne površine RH), s ukupno 4398 km obalne linije. Čini ga 79 otoka, 525 otočića i 642 hridi i grebena (Duplančić Leder i dr., 2004). Silba je mali jadranski kanalski otok, sa samo 14,27 km² površine. Silbanski akvatorij, sa svjetionikom Grujicom, ujedno je dio važne pomorske rute između sjevernog i srednjeg Jadrana. Navigacijski putovi prema sjeveru i sjeverozapadu idu od Silbe prema otocima Lošinju, Pagu, Rabu i Krku. Središnjim položajem preko Kvarneričkih vrata Silba povezuje Kvarner sa sjevernom Dalmacijom, a navigacijski putevi od Silbe prema jugu idu preko Virskog mora i Zadarskog kanala. Brojni pisci, putopisci, znanstvenici Silbu spominju, proučavaju i opisuju. A. Fortis (1774.) je u knjizi *Put po Dalmaciji* svoje zapise otpočeo sa Silbom (i Olibom). Uočavajući povoljan položaj Silbe, na putu iz Kvarnera u Dalmaciju, piše o kanalu (Silbanski kanal) kroz koji

prolaze brodovi na putu iz Mletaka u Zadar. Fortis Silbu poistovjećuje i prepoznaje po Porfirogenetovu otoku Selbo. Na Silbi je zamijetio izloženost otoka svim vjetrovima, oskudnu obradivu površinu, ali puno stada stoke. Posebno je apostrofirao »zdrav zrak«. On na otoku zamjećuje brojni puk koji se bavi pomorstvom. Za razliku od Silbe, otok Molat opisuje kao slabo naseljen, a susjedni otok Olib doživio je kao »nezatni otočić«, premda je on uočljivo površinom veći. Takva i slična zapažanja potvrđuju da slika otoka nije samo odraz objektivne stvarnosti već je i odraz subjektivnih doživljaja koje svakako treba uvažavati.

Realnost svakog otoka posebna je i pojedinačna, svaki otok je svijet za sebe, pa veliki broj bibliografskih jedinica o Silbi to i potvrđuje. S obzirom da otoci prolaze kroz razdoblje snažne transformacije otočnog krajobraza, obalnih i morskih ekosustava, demografskih promjena, gospodarskih (ne)prilika, dio bibliografskih jedinica dotiče se navedenih tema.

Kako su otoci postali popularna turistička odredišta, zamjećuje se pojava da što je otočnost izraženija, snažnije privlači turiste. U turističkom smislu, Silba je poznata kao otok pješaka, turistički je atraktivna, a turizam je u gospodarskom smislu donekle kompenzirao prethodno razvijeno pomorstvo, poljoprivredu i stočarstvo. Ipak, samo je nekoliko bibliografskih jedinica koje se odnose na turizam Silbe.

Monografija *Bibliografija radova o otoku Silbi* izrađena je izuzetno stručnim i minucioznim pristupom, kojim se jamči njezina iscrpnost, odnosno uključenost svih značajnih radova koji se bave otokom Silbom u bibliografski niz. Bibliografija je opremljena svim potrebnim popratnim tekstovima, bibliografski niz izrađen je u potpunosti ujednačenim pristupom te je detaljno opisan u uvodnom dijelu, a bibliografske jedinice odabrane su *de visu*, čime se dodatno jamči opravdanost odabira svake od njih. Na samom početku bibliografije autori donose tekst »Prilozi za povijest otoka Silbe«, u kojem navode znanstveno ovjerene podatke o otoku Silbi, ocrtavajući povijest i društveno-kulturne osobitosti te geografske posebnosti otoka Silbe. Tekst je pisan znanstvenopopularnim stilom koji se uspješno koristi u svim tekstovima zastupljenim u ovoj monografiji, osiguravajući razumljivost teksta široj publici, a pazeći na znanstvenu utemeljenost i vjerodostojnost iznesenih podataka. U tom je dijelu uspješno prikazana povijest otoka Silbe, polazeći od prirodno-geografskih obilježja otoka, preko prikaza naseljavanja otoka, do opisa obrambenog sustava otoka te pregleda najčešćih zanimanja stanovništva otoka kroz povijest i na koncu vlasničkih odnosa otoka. Prilozima autori uspješno kontekstualiziraju bibliografiju te opravdavaju njezinu izradu i objavljivanje argumentima koji proizlaze iz tekstom utvrđene povijesne, gospodarske i kulturne važnosti otoka Silbe.

Prije samog bibliografskog niza autori detaljno opisuju metodologiju i načela izrade bibliografije. Bibliografski niz sastoji se od 544 bibliografske jedinice, a bibliografija je kumulativna, primarna bibliografija, jer su autori imali izravan

uvid u sve radove koji su obuhvaćeni bibliografskim nizom. Tako značajan broj provjerenih bibliografskih jedinica zastupljenih u ovoj bibliografiji jasno svjedoči o značajnom i obimnom heurističkom radu autora pri sastavljanju bibliografije.

Bibliografijom su obuhvaćene monografije, članci iz znanstvenih i stručnih časopisa te tjednog i dnevnog tiska, poglavlja u knjigama te osvrti i prikazi. Uz to, uključeni su i završni, diplomski i magistarski radovi te doktorske disertacije. Izostanak rukopisa i elektroničke građe te turističkih publikacija autori opravdavaju u uvodu. Važno je ovdje istaknuti upravo te dijelove bibliografije u kojima se pomno navode svi podaci o uključenim izvorima, i onim izvorima koji u bibliografiji nisu zastupljeni, pri čemu autori pojašnjavaju i jasno argumentiraju svoj izbor.

Posebnu vrijednost bibliografiji daje popis članaka iz dnevnog, tjednog i drugog tiska objavljenih od 1880-ih godina do Drugoga svjetskog rata u čitavom nizu važnih časopisa i glasila. Riječ je o člancima koji su do sada, s obzirom na starost i nedostupnost navedenih izvora, bili neotkriveni, te će njihova uključivanje u ovu bibliografiju zasigurno pridonijeti otvaranju novih istraživačkih pitanja i rasvjetljavanju mnogih do sada nepoznatih podataka o otoku Silbi. Bibliografski niz izrađen je stručno, minuciozno i ujednačeno, podijeljen je prema stručnim skupinama i opremljen kazalima, čime se omogućuje kvalitetno pretraživanje bibliografije i lako snalaženje u bibliografskom nizu te značajno povećava njezina iskoristivost, a time i vrijednost.

Uvod u bibliografiju pisan je čitko, a logička i stručno izvedena struktura bibliografskog niza te kvalitetna i jasna kazala omogućuju da ova bibliografija pronađe čitav niz čitatelja. Svi oni koji žele doznati više o povijesti otoka Silbe ili se upustiti u bilo koje od istraživanja povijesti i kulture otoka Silbe, zasigurno će u budućnosti morati posegnuti za ovom bibliografijom, koja će poslužiti kao temeljno polazište svih daljnjih istraživanja. Time se ova bibliografija jasno uklapa u nastojanja ka bilježenju kulture i povijesti otoka Silbe te će zasigurno naći brojne čitatelje i pridonijeti mnogim znanstvenim istraživanjima i produbljivanjima istraživanja povijesti toga kraja.

Dosad nije bilo ovako iscrpne bibliografija otoka Silbe, a ovo je ujedno i prva tiskana bibliografija nekog od zadarskih otoka, te će biti korištena od strane stručnjaka i javnosti kao podloga za sve vrste istraživanja i informiranja o otoku Silbi te kao poticaj za daljnja istraživanja.

* * *

Bibliografije, osobito ovako iscrpne i stručno izrađene, iznimno su važno djelo, koje omogućuje usustavljanje znanja i podataka o nekom mjestu, a onda i pružaju kvalitetnu podlogu za daljnja istraživanja. Njihova objava, osobito kada su, kao

ova, popraćene kvalitetnim uvodnim tekstovima koji kontekstualiziraju bibliografiju, uvijek predstavlja izniman prinos znanosti. S obzirom na zahtjevnost izrade takvih bibliografija, njihov je broj premalen u odnosu na potrebu za takvom vrstom radova.

U ovoj bibliografiji pronalazimo sustavno organizirane podatke o bibliografskim izvorima kojima prijeti potonuće u zaborav. Pronašavši svoje mjesto u ovoj bibliografiji, ti izvori postat će, zasigurno, izvori za daljnja istraživanja, promišljanja i poznavanje otoka Silbe. S obzirom na sve razine kojima ova bibliografija snažno opravdava svoju vrijednost, od povijesne do kulturološke, te s obzirom na uklopljenost u suvremena nastojanja za dokumentiranjem povijesnih izvora, kao i s obzirom na stručnost u izradi same bibliografije, smatram da je riječ o iznimno vrijednom djelu namijenjenom širokom krugu čitatelja, koje osvjetljuje važna pitanja povijesti Silbe, nudi izvrsne temelje za daljnja istraživanja otoka te stručnim pristupom može poslužiti kao primjer svim budućim bibliografijama otoka koje su podzastupljene u suvremenoj stručnoj literaturi. Stoga svesrdno preporučujem ovo djelo za objavljivanje.

Također, ova bibliografija odabirom teme pridonosi poznavanju povijesti i kulture otoka Silbe, odnosno potiče na daljnje istraživanje, za što pruža i značajnu podlogu putem bibliografskog niza. Tako iscrpna bibliografija zasigurno će pridonijeti daljnjim istraživanjima otoka Silbe te će pružiti kvalitetnu podlogu za iscrpnost takvih istraživanja. Na temelju toga može se opravdano zaključiti da je ova bibliografija djelo koje je u potpunosti izrađeno prema svim važećim uzusima struke, opremljeno izvrsnim uvodnim tekstovima i stručnim aparatom potrebnim za bolje snalaženje i iskoristivost bibliografije.